

➔ БЕРЛИН И БЕРЛИНЦИ

➔ Берлин је у последњој деценији постао највеће градилиште у Европи. Али градове не чине само грађевине, улице и тргови. Градове чине и њихови становници. Књига која ми је привукла пажњу "Urban Planning and Cultural Inclusion", чији су уредници William J.V. Neill & Hanns-Uve Schwedler (Palgrave Publishers Ltd 2001.), бави се поукама живота у "подељеним" градовима као што су Берлин и Белфаст. Овом приликом преносим део искустава живота у немачкој престоници.

Успомене

Данас је Берлин модерна централноевропска метропола од 3,5 милиона становника, од којих су 12% страни држављани из преко 184 земље. Али трагови оног "прошлог" Берлина подељеног зидом на источни и западни део, још увек се осећају. Физичка и ментална подела не ишчезавају истом брзином. Да се подсетимо: кажњен и разорен после II Светског рата, 1945. године подељен "гвозденом завесом" на два дела која су се независно развијала, град је постао симбол нетрпељивости различитих система. Један народ у две државе и један град из два дела, чекали су 45 година до уједињења и симболичног пада зида 1989. године. Још десет година је требало да се граду на обалама Шпреје и Хафела врати статус престонице. Али визионарски поклич америчког председника Џона Кенедија из 1963. године "Ich bin Berliner", мораће да сачека још мало. Један социолог је приметио 1991. године да су генерације становника "научиле" да се декларишу као западни или источни Берлинци, да се крећу у својим затвореним срединама и да не прелазе у други део града. Поновни заједнички живот треба да избрише префикс исток/запад. Бити Берлинац, значи идентификовати се са целим градом. Али за то треба времена и стрпљења, све док се не роде и стајају нове генерације.

Конкурс за урбанистички план Великог Берлина расписан 1910. године није се завршио реализацијом, али неке од тадашњих идеја су уграђене у нови, савремени план. Своју величину град је достигао 1920. године интеграцијом седам вароши и 59 сеоских заједница. У “златним двадесетим” је доживео рапидан развој. Давне 1936. године био је домаћин Олимпијских игара. Последњи урбанистички план, рађен за јединствени централни део града, је дело Хитлеровог архитекте и урбанисте Алберта Шпера и представља одраз тадашње идеологије. То је и зачетак деструкције града, која ће кулминирати у бомбардовању Савезника. Око 1/4 објеката је потпуно уништено, половина од 245.000 стамбених зграда је срушена. Започело је дугогодишње рашчишћавање рушевина. Реконструкција је постала приоритет, а планери је нису схватили само као неопходност обезбеђивања животног и радног простора, већ и као прилику за развој новог урбанистичког концепта. Затим следи дуг период засебне обнове и развоја, “окретања леђа” и надметања. Линија раздвајања подигнута 1961. године пролази кроз сам центар града и чини га неинтересантним, несигурним и непожељним подручјем за његове становнике. Илузије о јединствености нестају, остају чежње. Основна урбанистичка решења, зоне и осе, које су постављене у периоду од 1950-1960 године, са обе стране зида, су усмеравале линију развоја све до уједињења 1989. године.

Поседице

У источном делу града осећа се нарастајући утицај Московске школе. Реконструкција Alexanderplatz-a и подизање 365m високог ТВ торња, Marx-Engels-Forum, Палата Републике са полигоном за параде и послератни споменици руским војницима су очигледни примери. Са друге стране Атинска повеља је оставила траг у западном делу Берлина. Два дела града се у много чему разликују:

- структура западног дела је организована полицентрично, док је источни део планиран као моноцентричан, са занемаривањем периферних делова града;
- централни део са западне стране, око Tiergarten-a је густо развијен, док исток карактеришу велики отворени простори између Alexanderplatz-a и Friedrichstadt-a;
- западни део центра око Zoo-a се одликује са врло малом насељеношћу, док са источне стране хиљаде становника живи око Alexanderplatz-a;
- институције које карактеришу једну престоницу, као на пример федералне зграде или амбасаде су временом нестале у западном делу, али их зато налазимо у источном.

Два дела града имају најмање једну заједничку карактеристику: велики број запуштених отворених простора дуж раздвајајућег зида. Са уклањањем зида дуго неизграђене и непожељне парцеле привукле су пажњу и постале су централне локације будућег развоја.

Емоције везане за неке просторе и њихове бивше животе су веома јаке. Најмонументалнија грађевина ис-

точног града - Палата Републике, саграђена је у периоду од 1973-1976. године После уједињења изазвала је контраверзна виђења своје даље судбине. Објекат је био дом Парламента Народне Републике Немачке, али и најзначајнији културни и забавни центар града, важан репер за своје становнике и туристе. У тој постмодерној, функционалистичкој “супер-кутији” налазиле су се најлепше радње, посластичарнице, дискотеке, велика сала која се користила за најразличитије свечаности, бројне јавне институције попут позоришта, уметничких галерија и поште. Њен улазни хол је представљао корзо на коме су се људи сусретали. Палата је још увек важан симбол за источне грађане, обележје које би они волели да сачувају као део локалне историје. Али за западне грађане она представља ружну азбестну грађевину, коју је што пре требало затворити али и коначно уклонити. Они носталгични су тражили обнову Hohenzollern палате која је оштећена у рату и касније срушена, те је на њеном месту саграђена поменута грађевина. Можда се право решење налази у компромису: после уклањања азбестних делова објекта, треба извршити реконструкцију фасада, отварање кровне терасе и пешачког моста преко реке Шпреје, повезивање са јавним простором испред објекта.

Leipziger Strasse, улица која пролази кроз центар града доживела је велика разарања у рату. Оштећени објекти су замењени блоковима социјалистичке стамбене изградње. На Fischerinsel-у на месту старих грађевина изграђене су стамбене куле висине од 18 до 21 спрата. Једна ствар се мора признати, ако занемаримо стил, идеологију и заблуде, примећујемо искрени труд да се створи бољи и здравији град будућности. Најстарији део Берлина Nikolaiviertel и чувена улица Friedrichstrasse, постали су предмет историјске обнове, захваљујући управо промени става у току осамдесетих година XX века. Источнонемачки лидер Honecker је прокламовао визију њене реконструкције у најатрактивнију комерцијалну улицу, која је настављена и после уједињења.

На западној страни мало другачија слика, али ни она није ни црна ни бела. Чињенице говоре: Маршаловим планом из 1958. годину за обнову Немачке предвиђена је помоћ у висини од 13 билиона DM, а 34% укупне вредности је утрошено за обнову западног дела Берлина. До 1960. године сума утрошена у обнову града је достигла цифру од 1.070 милиона DM. Ова енклава постаје полигон за доказивање моћи западне идеологије. За њу пројектују или у њој граде најпознатије архитекте Европе и света: Le Corbusier, Ludwig Mies van der Rohe, Alvar Alto... Један од нових репера је и чувена је Mies-ова Национална галерија из средине '60-тих, челична црна кутија са стакленим површинама, која јасно одаје стил аутора: “мање је више”.

Као добар пример “грубе” поделе града годинама је служио најважнији изложбени павиљон Западног Берлина “Martin-Gropius-Bau” (назван по свом архитекти, претку славног архитекте Bauhausa - Walter Gropius-a). Зграда је чудом сачувана после рата, припала је западном делу, али зид поделе је непосредно пролазио уз њену главну фасаду, тако да је она остала несагледива, а главни улаз неупотребљив. Радови на рестаурацији седамдесетих година XX века су прилагодили јужни споредни улаз, кроз некадашњу башту. До северног главног

вестибила, који се није користио, стизало се после дуге шетње кроз објекат. После пада зида и започињања нових рестаураторских радова 1998 – 1999. године, повела се још једна од бурних дебата: да ли вратити првобитну организацију и ставити у функцију заборављени улаз. Генерације грађана Западног Берлина су навикле на необични приступ и временом он је престао да буде необичан. Јужна фасада је популаризирана на каталозима и брошурама галерије, а западна је годинама стајала у “сенци” зида. Одлука да се поново активира главни улаз има двојако значење: обнову историјског и архитектонског симбола града и успешно спровођење “менталног уједињења”.

Промоција заједничког живота у граду

Треба рећи да се официјелно планирање у Немачкој заснива на плану употребе земљишта и плану за изградњу, који се могу надградити са мање формалним планерским инструментима, као што су на пример urban design конкурси. Од уједињења град је искусио драматичне економске, политичке и социјалне промене. Обнова урбаних простора има задатак да превазиђе екстремно различите развојне стратегије из претходних деценија, да граду врати идентитет и да обезбеди несметану циркулацију које раније није било. Као и она претходна, послератна, и ова обнова има двоструку, али

другачију улогу - уједињење града и немачког друштва. Једна од коришћених метода је урбана реконструкција, која се заснива између осталог и на обнови слике града. Али ова метода, ако се односи само на заштиту историјског наслеђа, долази у сукоб са нарастајућим интересом инвеститора који теже ка већим густинама као основом профитабилности пројеката. Са друге стране јављају се заштитници отворених и зелених простора по којима је овај град познат. Најбурније расправе воде се између експерата за урбану обнову и Министарства транспорта. Жеља да се регулација неких прешироких улица (последича потребе за манифестацијама попут војних парада на истоку, или подређености брзом кретању аутомобила на западу), у оба дела града сузи, наилази на неразумевање.

“Берлин – европски град” је парола која је ближе описала нови генерални план, чије су основне карактеристике:

- специфични, на европски начин компоновани јавни простори, квалитетно обликовани и јасно разграничени од приватних;
- мешавина стамбених, комерцијалних, сервисних и културних активности и делатности, као одлика традиционалног града;
- специјални локални идентитети који манифестују историјску физичку структуру, уличну матрицу и све остале одлике плана.

Међутим, први Генерални план из 1994. године за цео Берлин, није дао тачне процене, вероватно због опште еуфорије око уједињења. Претпоставке су биле везане за очекивани процват источне половине, брзог пресељења администрације из Бона и жеље да се угосте Олимпијске игре 2000. године. Предвиђала се потражња за додатних 11 милиона m^2 канцеларијског простора (око 40% је планирано на Postdamer и Alexanderplatz-у), 1,7 милиона m^2 продајног простора (углавном тржних центара) и око 150.000 нових стамбених јединица до 2010. године. Са оваквим циљевима, План је рачунао на 300.000 нових становника и рапидну трансформацију из индустријског центра у град терцијалних делатности. Планиран је развој центра државне администрације око Reichstag-а, мреже железничких станица, новог међународног аеродрома и "града науке". Управо овај последњи пројекат се односи на стару индустријску зону, чија се изградња на 465 хектара планира у наредне две деценије. У централној зони налазиће се парк од 70 ха, окружен објектима Humboldt Универзитета за истраживање у областима природних и техничких наука, у комбинацији са комерцијалним делатностима и становањем. Али очекивана будућност је донела стагнацију, па чак и одлив становништва из урбаних у периферне делове регије. Рецесија је постала свакодневница.

Нови план усвојен 18. маја 1999. године је надградио постављени циљ: креирање атрактивног градског језгра од Alexanderplatz-а до западног центра града, са густом

мрежом јавних простора и комбинацијом живота, рада, културе и комуникација. Планирање из периода 1950-1960. године је инсистирало на функционалној сегрегацији простора, док је циљ новог плана да изврши интеграцију на два нивоа паралелно: просторном и социјалном. План не нуди до краја разрађен дизајн центра града, већ предлаже низ квалитативних промена кроз "пројекте за допуну" садржаја и активности. Ниједан период развоја града се не занемарује, а реконструкција се заснива на поштовању затечених модула. Важне теме су саобраћај и загађење, оплемењивање јавних и зелених простора, коришћење слободних локација, избор нових садржаја и надградња постојеће комуналне и социјалне инфраструктуре.

Посебно се издваја изградња на Postdamer Platz-у, некадашњој "ничјој земљи" у близини Бранденбуршке капије. На овом подручју подигнуте су масивне пословне зграде. И поново је Берлин стециште најпознатијих архитеката: Renzo Piano је аутор Mercedes Benz централе, Arata Izosaki је пројектовао зграду Sony-а. По неким је ово непримерен тријумф западног модела, други су га дуго чекали и сањали, а нама остаје да видимо да ли ће нови Берлин превазићи немачки историјски сукоб. Како год било, Берлин је данас слика и прилика глобализације на делу, ексклузивности појединих зона које одскачу од периферије, полигон неких старих и нових подела, место непријатних успомена које остављају горак укус. Два комплекса – музеја

посвећена култури и страдању Јеврејског народа, чији су аутори Peter Eisenman и Daniel Libeskind су нови градски репери, обавезне станице обиласка града.

Један од нових симбола је стаклена купола зграде парламента Reichstag-а чији је пројектант Sir Norman Foster. Али ни овај пројекат није прошао “глатко”. Објекат је саграђен 1884. године у тадашњој царевини, а за време Weimar Republike постао је једино, слабашно место отпора према национал–социјалистичком покрету. Спаљивање зграде 1933. године је отворило врата политичке репрекусије у Немачкој, а њена реконструкција је започела дилемом: какав је однос између архитектуре и политичких симбола, тј. да ли објекат овакве прошлости може и треба да постане нови немачки Парламент и каквав то утицај има на архитектонски доживљај. Фостер је добио одобрење за свој пројекат тек после низа ревизија, неке од њих су биле фундаменталне. Оригинална идеја, да се цела грађевина покрије стакленим кровом је измењена у “историјску прозирну куполу”, постављену над централним делом. Постигнут је циљ: оваква експресија је умањила везе између спаљеног и новог дома Парламента, али је задржан симбол близак грађанима Берлина.

Pariser Platz се налази источно од Бранденбуршке капије, са којом чини главни улаз у историјско језгро града. Тргу се вратио стари сјај, постао је погодна локација за статусне банке, луксузне хотеле, институције културе и стране амбасаде. Али забележен је и један инцидент, који је са урбанистичког прерастао на дипломатски ниво, када је Амбасада Сједињених Америчких Држава поставила услов да се између нове зграде амбасаде и јавне површине обезбеди широка сигурносна зона.

Ујединитељи

Дакле, идеја је јасна. План треба да обједини све централне зоне града и да их учини подједнако атрактивним. На тај начин, путем креације јединствене и живе урбане структуре, срушиће се “зидови у главама грађана”. Отвореност плана, јавност у доношењу одлука, чување историјског наслеђа, креативност у урбаном дизајну простора и организовање јавних конкурса, су познате методе. Реч која се често чује је ИДЕНТИТЕТ. Берлин, после година изолације тражи своје место на карти Европе, носећи апсолутно неповољиво искуство. Уосталом он је престоница најмногољудније европске земље. Град је почео да комуницира на нов начин са својим грађанима и посетиоцима. У први план се стављају култура и економија, као најефикаснији фактори уједињења. Лепо звучи маркетиншки слоган са једног плаката “Једини европски град са више музеја него кишовитих дана”. Чини се да Берлин успешно гради свој нови имиџ, пре свега захваљујући свом јединственом профилу.

Али нису планери једини “ујединитељи” два дела града. Парадокс је да турска мањина међу првима препознала предности уједињења и у њему нашла свој интерес. Ово је уједно и по броју највећа група не-немачког становништва, процењује се да у Берлину живи око 137.000 Турака. Већ стасава трећа генерација турских радника

који су мигрирали у Западну Немачку шездесетих и седамдесетих година. Када се погледа етничка карта града, имамо јасну слику о просторном распореду турске мањине, око 73% живи у најстрожем центру, некадашњој области са западне стране зида. Пошто је немачко становништво било мање заинтересовано за ове делове града, девастација је била неминовна. Турци су се убрзо уселили у станове чија је тржишна вредност рапидно пала, тј. који су били јефтини за издавање и који су се могли добити без додатних компликација, као што је на пример отежавајући пропис о максималном броју станара у једном стану. То је била прилика да се живи у великим породицама, створена је могућност груписања са пријатељима и рођацима из завичаја и задовољење заједничких религијских потреба. Преостали староседеоци су убрзано напустили ове делове града, а емигранти су се насељавали. Временом је дошло и до “замене” на нивоу пословања, Немци су се повукли, а отворене су турске занатске и прехранбене радње, сервис и ресторани. Пошто је прва генерација схватила да повратка у земљу порекла нема, друга генерација досељеника је почела да живи боље. Напоран рад “пионира” јој је омогућио да гради своје пословне везе, оснива нове компаније и стиче капитал. Управо они су у отварању истока видели прилику за освајање новог, врло гладног тржишта. Јуриш на Источни Берлин је започео продавницама прехранбених производа и ресторанима, које су грађани убрзо прихватили. Уосталом и западни Берлинци су се одавно навикли и заволели егзотику укуса и предмета коју су нудили турски трговци. Тако је турска мањина, иако још увек насељена у западном делу, извршивши својеврсну “тржишну инвазију ка истоку”, постала неочекивани фактор заједничког живота. Међутим постоји и једно али. Берлин јесте космополитенски град, али неке разлике се тешко превазилазе. Градске власти и ресорне институције од средине '80-их успешно одолевају да издају урбанистичку дозволу за подизање централне џамије. Иницијативе од стране турског Конзулата и неколико исламских организација су или одмах одбијане или су разматране са великим закашњењем. Сличне грађевине у неоосманском стилу, са једним или два минарета, подигнуте у неким немачким градовима, изазвале су протесте локалног становништва. Власти у Берлину су опрезне, а муслимани за своје потребе привремено користе објекте попут напуштених фабрика и сл., који се својим архитектонским стилем не издвајају из околине. Други проблем је везан за сахрањивање, вера налаже погреб у року од 24 часа од тренутка смрти, са посебним специфичностима у церемонији, као што је на пример оријентација гробног места ка Меки. Турска је далеко, превоз је скуп и тамо нема никога из породице да брине о гробовима. Првобитна локација муслиманског гробља код аеродрома Tempelhof је сувише мала, па се поставља питање проналажења адекватне локације која би задовољила потребе ове етничке мањине. Питања и изазови који се постављају пред урбане планере у Берлину су многобројни, време ће показати да ли су одговори и решења прави.

мр Наташа Даниловић-Христић, дипл.инж.арх.

